

حقوق دریائی

تألیف هوشنگ امید وکیل دادگستری

جلد اول ۴۶۸ صفحه متن + ۱۸ صفحه مقدمه و فهرست

مسرووریم که همکاران وکیل ما با همه تعهدات واشتغالاتی که در اجتماع دارند، در زمینه کارهای تحقیقی و علمی و نشر آثار ارزشمند ذهنی و فکری هم پیشگام هستند و پیاپی اسناد و آثاری از آنان نشر و در دسترس جامعه گذارده میشود که همه درخور تحسین و تقدیر است.

یکی از اسناد ارزشمندی که اخیراً نشر یافته کتابی است بنام «حقوق دریائی» که همکار فاضل و صاحب تجربه ما آقای هوشنگ امید با صرف وقت و مساعی فراوان و تحقیق و بررسی جامع فراهم آورده و در دسترس علاقمندان قرار داده است تا آنان امکان یابند بجای مراجعه دشوار به مراجع غیرفارسی پاسخ بسیاری از مسائل خود را در زمینه بازرگانی دریائی در اینجا بیابند. با توجه به توسعه بازرگانی دریائی و پیدایش مسائل مربوط به آن از یکسو و فقدان کتب و اسناد جامع فارسی در این زمینه، تألیف و نشر چنین کتابی کاری است پربها و درخور ستایش.

هرچند مراودات و تجارت بحری از دیر باز توسط ایرانیان بین بنادر ایران و بنادر سایر کشورها و مراکز تجمع انجام میگرفته است لیکن پس از بروز انقلاب صنعتی و تفوق یافتن کشورهای صنعتی اروپا و آمریکا در امور تجاری و صنعتی قهراً بازرگانی و حمل و نقل دریائی نیز مانند بسیاری از امور اقتصادی عملاً در انحصار همین ملل متفوق صنعتی قرار گرفت و باآنکه سالیانه امتعه و مال التجاره فراوانی مثل نفت و دیگر مواد طبیعی از این منطقه جغرافیائی که ایران جزو آنست به دیگر نقاط عالم صادر و متقابلاً مصنوعات و محصولات مردمان دیگر باین ناحیه وارد میشود، معهدا کشتیها، ناخدایان و کارکنان و کارشناسان سفاین و همچنین مؤسسات مالی، اعتباری و بیمه مربوط غیرمحلّی و اغلب آنها وابسته به همان ملل متفوق بودند. اسناد و قراردادهای تجاری و بیمه نیز به زبان آنان تنظیم

و به اختلافات و دعاوی مربوط در محاکم خود آنان و برطبق نظامات آنان رسیدگی میشود. در چنین شرایطی چون ضرورت و نیازی نبود در زمینه تجارت دریائی قوانین و نظاماتی تنظیم و تدوین نشد، دادگاه و دادرس و وکیل و خبره از میان مردم محل برنخاست و کارهای علمی و تحقیقی و تحریر و نشر کتب و نظرات حقوقی در محل انجام نگرفت.

لیکن با تحولی که طی سالهای اخیر در دنیا و از جمله در ایران و کشورهای پیرامون دریاهای ایران پدید آمده است کاربازرگانی دریائی از انحصار برخی از دول خارج شده و اکنون مردم خود این نواحی امکان و فرصت یافته‌اند که هماهنگ با پیشرفتهای خود در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و صنعتی و اقتصادی در زمینه بازرگانی دریائی، حمل و نقل و بیمه محمولات دریائی، کشتیرانی و راهنمایی کشتی و امور وابسته نیز فعالیت و پیشرفت نمایند و طبیعی است که بموازات گسترش بازرگانی دریائی و کشتیرانی قهراً امور و مسائلی نوین و گوناگون در زمینه‌های کشتیرانی، حمل و نقل دریائی، تصادم کشتیها، مسالکیت و تابعیت و رهن و اجاره و فروش و سائط نقلیه آبی، قلمرو حکومت در آبها، تعارض و برخورد نظامات و قوانین و اختیارات، مخاطرات، ایمنی، بیمه و غیره پیش می‌آید که بالضروره باید با پژوهش و مطالعه و استفاده از تجاربی که حاصل میشود قواعد و ضوابطی برای تنظیم و تسهیل انجام آن امور و طرقی برای حل مسائل و معضلات ناشیه از آنها جستجو و کشف و ارائه و اعمال شود. کما اینکه از چندسال پیش که زمینه فراهم و ضرورت پیش آمده کارهایی در این خصوص انجام گرفته است که از آنجمله است: وضع قانون دریائی ایران در سال ۱۳۴۳، وضع آئین-نامه‌های ثبت کشتی‌ها و شناورها و ثبت انتقالات و معاملات کشتی در ۱۳۴۴ و تألیف و انتشار دو کتاب حقوق دریائی توسط دو وکیل دادگستری یکی آقای حسن ستوده در سال ۱۳۴۴ و دیگری آقای ابوالبشر فرمانفرمایان در سال ۱۳۴۹ و همین کتاب دریائی موضوع سخن توسط آقای هوشنگ امید.

مباحث و محتویات کتاب

کتاب حقوق دریائی آقای امید از سه جلد جداگانه تشکیل میشود که فعلاً جلد نخست آن طبع و انتشار یافته و دو جلد دیگر آن در دست چاپ است. جلد اول و منتشر شده کتاب متشکل است از یک مقدمه بقلم آقای فرهنگ مهر وکیل دادگستری و رئیس کنونی دانشگاه پهلوی شیراز و رئیس سابق و بنیانگذار مدرسه عالی بیمه تهران، یک پیشگفتار از خود مؤلف و بالغ بر ۴۲۹ صفحه متن اصلی باضافه ۴۰ صفحه ضمیمه.

متن اصلی کتاب از ۶ فصل و ۳۵ مبحث تشکیل یافته که محتویات آنها بقرار زیر است.

فصل اول حاوی کلیات است که طی ۵ مبحث آن نخست حقوق دریائی تعریف

و سپس شعب و تاریخچه آن و انواع قوانین دریائی تبیین گردیده است.
در فصل دوم کتاب طی ۵ مبحث پیرامون مناطق دریائی از لحاظ اجرای
حاکمیت دول و شناخت آبهای داخلی و دریای آزاد و مناطق مجاوریات تحت نظارت آنها و
وضع حقوقی رودها و دریاچه‌ها و فلات قاره سخن میرود.

در فصل سوم ضمن ۶ مبحث تابعیت و ثبت کشتی و ضوابط و شرایط و آثار
مترتب بر آنها، انواع کشتیهای نظامی و تجاری و تابعیت فرمانده و کارکنان آنها
مورد گفتگوست.

فصل چهارم حاوی ۸ مبحث جداگانه است درباره حقوق ممتازه و دامنه شمول
و انواع آن در چند نظام حقوقی مختلف.

در فصل پنجم طی ۳ مبحث رهن کشتی و رهن دریائی و شرایط و انواع آن
تشریح گردیده است.

در فصل ششم طی ۸ مبحث موضوعاتی از قبیل باربری دریائی، انواع
قراردادهای حمل و نقل دریائی، مسئولیت حقوقی حامل، تعریف و مندرجات و انواع
بارنامه‌های دریائی، قابلیت دریانوردی کشتی، مرور زمان دعاوی مربوط به کسر
یا عدم تخلیه و تحویل کالا یا خسارات وارده بآنها و مسائل دیگر مربوط مورد
تجزیه و تحلیل و حکم قرار گرفته است.

کتاب علاوه بر متن همانگونه که اشارت رفت دارای ضمائم است که وسیله
آنها نمونه برگهای ثبت کشتی، بارنامه دریائی و قرارداد اجاره و دستور کار
فرماندهان و کارشناسان کشتی و سند تصفیه خسارات ارائه شده است تا خواننده
با محتوی این قبیل اسناد معمول در تجارت دریائی آشنائی یابد.

موجب تألیف این کتاب همانطور که فوقاً اشارت شد در واقع پاسخگوئی،
مسائل و نیازی است که هماهنگ با توسعه کار تجارت بحری و حمل و نقل دریائی
و ایجاد و رشد مؤسسات بیمه و کشتیرانی در کشور پیش آمده است.

در سال ۱۳۴۹ آقای فرهنگ مهر وکیل دادگستری و رئیس وقت مدرسه
عالی بیمه تهران - مدرسه‌ای که بحسب ضرورت بهمت خودایشان تأسیس یافته
بود - از آقای دکتر هوشنگ امید که دارای تحصیلات و تجاربی در حقوق دریائی
بودند دعوت بعمل آوردند که کار تدریس حقوق بازرگانی دریائی را در مدرسه
مزبور بعهده بگیرند. آقای دکتر امید که علاوه بر تحصیلات حقوق در ایران و اروپا
سالیانی دراز نیز در صنعت نفت در امور مربوط به حمل و نقل دریائی و دعاوی
ناشی از امر کشتیرانی و تصادمات کشتی‌ها تجاربی اندوخته و در امر تدوین
قانون دریائی ایران نیز سهیم بودند دعوت مزبور را پذیرفتند و بحسب نیاز کار
تدریس مبادرت به مطالعه و تهیه و تنظیم جزوه و مباحثی در زمینه حقوق بازرگانی
دریائی نمودند که کتاب حقوق دریائی موضوع بحث در واقع تألیفی است از آنها.
این کتاب ابتدا فصل به فصل بعنوان جزوه درسی فراهم و چند سالی در مدرسه
عالی بیمه تهران مورد تدریس قرار گرفت تا اینکه نویسنده سرانجام آنها را

تنقیح و تکمیل نمود و بصورت کتاب کنونی فراهم آورد.

ارزیابی کلی

کتاب حقوق دریائی امید مجموعه ارزنده، آموزنده و مفیدی است که به زبانی ساده و روان تحریر و تنظیم شده و مطالعه آن برای همه و بویژه برای دانشجویان و استادان رشته‌های مدیریت و بازرگانی و اقتصاد و بیمه و حقوق و محققین دیگر و همچنین برای قضات و وکلای دادگستری و کسانی که در کار بیمه و حمل و نقل و تجارت و کشتیرانی هستند مفید و ثمربخش است.

ما این کار تحقیقی و علمی همکار ارجمند خود آقای امید را که با وجود تعهدات و مسئولیتهای مهم اداری خود بدان پرداخته و بنحوی احسن بانجام آورده‌اند تبریک می‌گوئیم و با اندوخته‌های علمی و تجربی که در ایشان سراغ داریم امیدواریم اکنون هماهنگ با انجام تکالیف و تعهدات اداری در این مسیر علمی نیز پیش می‌روند باز هم آثار و منشآت ارزنده دیگری را فراهم و در دسترس جامعه متحول و پرنیاز ما قرار دهند. بعلاوه امیدواریم که دیگر حقوقدانان و دانشمندان و صاحبان تجربه نیز همین مسیر را تعقیب نموده و با تکمیل این کار و تنظیم و نشر دست‌آوردهای دیگر علمی و تحقیقی خود ادبیات حقوقی ما را غنی‌تر سازند.

*****

تصحیح

در مقاله «همکاری و کلاء دادگستری با دستگاه قضائی» که در شماره ۱۲۵ چاپ شده در سطر ۱۷ پس از اسم منصورالسلطنه عدل جمله زیر:

«و آقای میرزا جوادخان عامری که بحمدالله برای ما باقی مانده‌اند.»

از قلم افتاده که با درخواست معذرت خواهشمند است خوانندگان محترم تصحیح فرمایند.

این تذکر از طرف جناب آقای خلعت‌بری نویسنده محترم مقاله داده شده‌است.